

↳ Oude*
werken
— jonge ¶
schrijvers

18 LITERAIRE STEMMEN BIJ
DE TENTOONSTELLING *SLAVERNIJ*

Anne Bosveld · Anne-Goaitske Breteler · Annemieke Dannenberg
Babeth Fonchie · Bart Decroos · Betül Şefika · Chris Lomans
Ellis Meeusen · Elsbet De Pauw · Emma Wiersma · Esha Guy Hadjadj
Jens Meijen · Johannes Decat · Jordi Lammers · Marie Borremans
Pelumi Adejumo · Shimanto Reza · Tessel Veneboer

Oude werken, jonge schrijvers bundelt 18 literaire teksten van 18 jonge talenten die in 2020 deelnamen aan de schrijfresidentie van Vlaams-Nederlands Huis deBuren.

Onze vraag aan hen was even simpel als uitdagend: kies een artefact uit de tentoonstelling *Slavernij* van het Amsterdamse Rijksmuseum en laat het spreken in jouw artistieke taal.

Hoe klinkt het kasboek van een plantage? Waaraan denkt een kwast die werd gebruikt voor bezweringen? Met welke stem spreekt een contract uit de 18e eeuw? Welk verhaal herbergt *Het poppenhuis* van schilder Jacob Appel?

Ben je benieuwd naar hun antwoorden? Lees ze dan in deze publicatie en beluister ze, door de auteurs zelf voorgedragen, op deburen.eu/magazine.

INHOUD

04 Vleugels voor literair talent

08	Anne Bosveld De zee is een buiging van een overeind komend lichaam.	34	Emma Wiersma OKRO / azijnmoeder
10	Anne-Goaitske Breteler De bidstond	37	Jens Meijen Ondergetekende verklaart te zijn ingelicht over de aard en methode van de geschiedschrijving
12	Annemieke Dannenbergh Disruptief depot	41	Johannes Decat Wat strepen niet vertellen
14	Babeth Fonchie het vormingsproces van een korst	44	Jordi Lammers Brief aan de geesten
16	Bart Decroos De idylle	46	Marie Borremans wat onze grootouders zeiden en wij wel/niet zullen zeggen tegen onze kleinkinderen
18	Betül efika Gewassen	50	Pelumi Adejumo Als andermans geluk ons pijn doet
24	Chris Lomans In de maag van de wereld	52	Shimanto Reza Lijnen
26	Ellis Meeusen Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut?	54	Tessel Veneboer Een moralist en een filosoof bekijken een portret van een revolutionair
29	Elsbet De Pauw een lijn, een huis, een huid		
32	Esha Guy Hadjadj De onbekende paukenist		

58 Wat doet deBuren?

60 Wat is de Schrijfresidentie?

64 Colofon

Vleugels voor jong talent

Beste lezer,

Welke verhalen kun je alleen horen als je luistert naar de figuren die volgens schilder Jacob Appel het beroemde poppenhuis van Petronella Oortman bewonen? Waaraan denkt een achttiende-eeuwse bezweerkwast? Waarom zingt een halsband uit 1689 een lied over een berkentak? En wat heeft dat allemaal te maken met slavernij?

De literaire antwoorden op deze vragen komen van achttien talenten uit Vlaanderen en Nederland die deelnamen aan de negende schrijfresidentie van Vlaams-Nederlands Huis deBuren in 2020 in de Fondation Biermans-Lapôte te Parijs.

Na de succesvolle samenwerking rondom de tentoonstelling *80 jaar oorlog* (2018) en *De Eregerij door een genderbril* (2019), vonden we ditmaal aansluiting bij *Slavernij*. In samenwerking met het Rijksmuseum presenteren wij u deze bijzondere, gelimiteerde uitgave.

Aan de gedichten, kortverhalen, tekeningen en essays ging een intensief proces vooraf. We vroegen de auteurs om een artefact uit de tentoonstelling te kiezen en zich dat voor de duur van een literaire tekst toe te eigenen. Onder begeleiding van deBuren en het Rijksmuseum brachten zij deze delicate oefening tot een indrukwekkend eind.

Velen van ons hoeven slechts enkele generaties terug te kijken om een voorouder te vinden die betrokken was bij de slavernij: actief of passief, tot slaaf gemaakt of als aandeelhouder. Anderen maken evengoed deel uit van een maatschappij die deels gevormd is door slavernij en de verstrekkende economische, sociale en emancipatoire gevolgen ervan.

De auteurs zijn zich daar ten volle van bewust. Ze morrelen aan de aard en waarde van geschiedschrijving. Er borrelen vragen op over schoolboeken. Ze kijken wat er schuilgaat achter schijnbaar simpele turfstreepjes en schuwen de gruwel niet: 'dit gereedschap is gemaakt // om de mens // uit het lijf te wringen!' (Babeth Fonchie)

Indien de uitgesproken letter van deze uitgave voor u minder toegankelijk is, wees dan van harte welkom op deburen.eu/magazine, waar alle bijdragen te lezen én te beluisteren zijn, voorgedragen door de auteurs zelf. De teksten verschijnen ook op de-lage-landen.com en in Engelse en Franse vertaling op the-low-countries.com en les-plats-pays.com.

Ik wens u indringende lees-, luister- en kijkervaringen toe.

WILLEM BONGERS-DEK
directeur van het Vlaams-Nederlands Huis deBuren

PARIS
*2020

De zee is een buiging van een overeind komend lichaam.

De zee is een buiging van een overeind komend lichaam. Geketend in zijn spanten drijft het schip, demonstreert de diepte door zijn omvang. Witte mannen staan op het dek, leggen hun handen volaan op de reling en rijgen hebzuchtig de zee aan zwarte lichamen.

Het anker ligt trekkend op de bodem. Vloeien hebben zich ingegraven, de stalen ketting staat strak en een golf is een mens die uit een mens durft te kruipen. Het witte schuim achterlatend.

De duingrens. Ondanks de wind ruikt het naar brandende sigaren. Broekspijpen van witte mannen wapperen losjes om hun scheenbenen, het zand stuift op en verzamelt zich in de opgerolde zomen. De korrels tegen enkels voelen aan als een aanraking van werkende handen. De mannen zitten aan een grote tafel, fronsen regelmatig. Het zout op hun gezichten, het samen-trekken ervan en het demonische lachen. Ze nemen het brandende zand mee naar bed. Daar liggen ze. Witte mannen slapen en witte vrouwen kijken naar hoe hun witte mannen slapen. Stichten een kasteel onder hun kussen waarin ze sterkedrank en een moordzaak verdoezelen, zwarte lichamen opbergen onder witte stemmen. Fluitend het kwaad in de ochtendlucht verspreiden door wakker te worden en hun uniform weer aan te trekken.

Een golf spoelt aan op de kust.

Een zwarte vrouw hijst zichzelf uit het water en loopt het strand op.

Een zwarte man hijst zichzelf uit het water en loopt het strand op.

Een plek voorbij de duingrens, naar de bergen, dood werk en geroep: *ren harder*. Een werkleger wordt gebouwd. Witte mannen lachen. Wachten

terwijl ze slaperig naar een heuveltop staren. Commanderen de dood, hun tenen drukken niet in de aarde. Zwarte mannen en vrouwen graven een vruchtbaar land. Witte mannen roepen: *werk harder*. Het zweet droogt op. De bewegingen van zwarte vrouwen en mannen worden krampachtig. Zakken door hun knieën op het land dat zij hebben ontgonnen en nog steeds wit is. *Dans harder*.

Een volgende golf spoelt aan op de kust.

Een zwarte man hijst zichzelf uit het water en loopt het strand op.

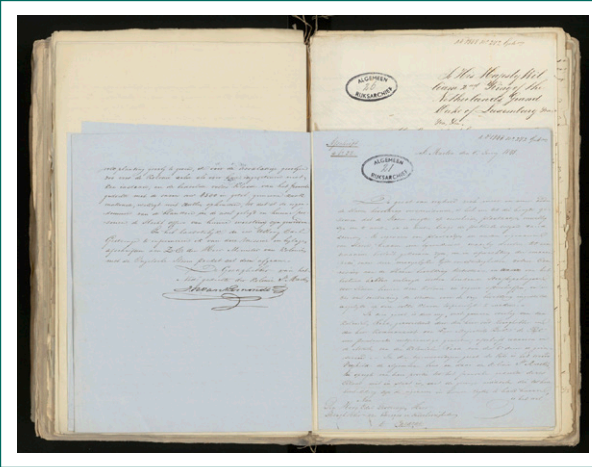
Een zwarte vrouw hijst zichzelf uit het water en loopt het strand op.

Het zand blijft aan de onderkant van hun voeten plakken. In elkaars oren hijgen ze naar de eerste duinheuvel. Golven breken harder op de kust in de nacht. Leggen zich neer op het gras met hun rug naar de hemel en kijken naar de hutten. Hoe witte mannen slapen en witte vrouwen kijken naar hoe hun witte mannen slapen. Verderop loopt een zwarte vrouw de berg op, steekt haar hand uit, raakt de lucht aan als de mast van een schip waarop uitkijkers zich hebben gepositioneerd om de richting aan te geven. En het waait hard! Het gehijg in de duinen, op het strand en aan de voet van de berg. Rennend komen ze dichterbij, bedenken een wapen uit zwarte huid.

ANNE BOSVELD^[*1995] schrijft voornamelijk poëzie en proza en stond sinds haar negentiende op verschillende literaire en spoken word-podia. Ze volgt de opleiding Creative Writing van Artez, eerder speelde ze profvoetbal bij FC Twente en het Nederlands Jeugdelftal en was ze bokser bij Krista Fleming, Fred Royers en Hennie van Bommel. ¶

Anne-Goaitske Breteler

Brief van de gezaghebber van Sint Maarten aan de gezaghebber van Curaçao, naar aanleiding van de beëindiging van de slavernij op het Franstalige deel van Sint Maarten
* 8 juni 1848

De bidstond

De deur van de vitrine in de werkkamer reflecteert het vertrokken gezicht van mijn lief. Hij schrijft, het colbert kromt met zijn rug mee. Een kaars verlicht zweet op zijn voorhoofd. Ik leun tegen de deurpost en bekijk hem. De balein drukt stevig in mijn taille. Dat hindert niet.

Pervers daalt de angst van mijn man op me neer. De verwensingen waarmee hij de kinderen en mij voortdurend raakt, gloeien tot laat in de avond na. De klappen vang ik van hem op, zo heb ik dat beloofd, maar hij moet de juiste keuze maken. Geef het ze, hoop ik.

De zwarte inkt wint steeds meer terrein. Zo nu en dan een zucht. Een staakt-het-vuren en een blik door het raam. Hij voelt niet dat ik naar hem kijk. Het strijdtoneel ligt vóór hem. Daar buiten. Door de poort en verder dan waar onze lieve Vincent komen mag.

Bij de Diamantplantage die nu braak ligt. Uitgekotsd door de monden die de lichte suiker zat zijn. Langs de wegen op het eiland waar ze rondwalen en wachten. Tot hij hun vrijheid opschrijft: *de facto*.

Maar de pen weigert het. Hij schuift zijn rechterhand onder de kin. Hij laat het hoofd rusten. Mijn woede stijgt. Op mijn knieën zit ik voor de deur naar de werkkamer. Mijn gevouwen handen leg ik in mijn schoot. Hetzelfde nest als waar mijn negen kuikens warmte vonden.

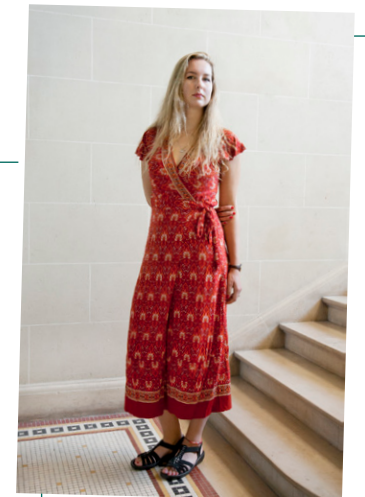
Afgelopen zondag hoorden we van het vallen van de ketens in het Franse Noorden. Ik prees de heilige Sint Maarten, de vader van mijn thuisland. Hij had ons, zijn witte zwanen het meeste toebedeeld, maar wij zijn huichelaars geweest. Onze onverzadigbare bekken veel te gulzig.

Door het raam schijnt de koude donkerte mijn man tegemoet. Ik wil zijn hoofd omvatten, zeggen dat het beter is om over één nacht ijs te gaan. Zoals Koning Willem dat kort geleden immers ook deed.

La liberté, maar ons zet ze vast. Tegen de muur, waar mijn lief steeds verder in zijn spiegelbeeld verzuipt. Geef het ze, hoop ik. Kras de officiële taal door die ze tot slaaf maakt. Zodat zij eindelijk kunnen slapen.

ANNE-GOaitske BRETELER ^[*1996]

groeide op aan de voet van de zeedijk in Friesland. Na de studies Culturele Antropologie en Publieksgeschiedenis in Amsterdam verhuisde ze terug naar haar geboortegrond. In 2018 verscheen haar non-fictie debuut *De traanjagers* (Uitgeverij AUP) en in 2020 het Friese kinderboek *In nuvere nacht*. Ze schrijft columns en redactionele bijdragen, geeft lezingen voor jong en oud en maakt tentoonstellingen en nam deel aan de Verwonderkamer. In al haar werk staat de relatie tussen stad en platteland centraal. ¶

Annemieke Dannenberg

Kwast gebruikt
bij bezweringen
* voor 1893

Disruptief depot

hoe het niet is bedoeld

de la wordt opengetrokken
knijsperend vloecipapier teruggeslagen
hier liggen krachtobjecten in een zuurvrije ladenkast
rauwe gekwetste stemmen vibreren
zoeken
wachten
worden onthutst onthuld
in een geklimatiseerd landschap dat enkel ondergronds bestaat

AAAAAAARGH

kasten, lades, vides, vloecipapier
hout, kaurie, zilver, haar
rechtmatig of betwist, ontvreemd en uitgewist
de maker onbekend
nu bezit geworden van

*Nationaal Museum
van Wereldculturen*

genummerd

BC-0003797

geïdentificeerd

na 1893

geëtiketteerd

rituele kwast

geconserveerd

in bruikleen

met een handschoen opgetild
betiteld als 'een ritueel object'
van alle kracht ontdaan

*ik hap naar adem
nu het nog kan,
voor de stolp mijn
kracht omklemt*

bezwerende zwerfziel,
wie fluistert er nog een gebed in jouw haren?
langs welke lichamen streek je?
in welke ritme ben je bedoeld?

*ik werd verstopt,
doorgegeven van handpalm
tot handpalm, van
generatie op generatie ik
herinner me alles*

met vlas omwikkelde kaurieschelpen
kan het hout zich de boom
of het haar de staart van een dier herinneren?
draag je nog een geur?

heb je een thuis als je hier vertrekt?

ANNEMIEKE DANNENBERG ^[*1993] schrijft
gedichten en verhalen, maakt beleveniskunst en leest tarot-
kaarten. Ze studeerde Creative Writing en religieweten-
schappen. Met haar kunst verkent ze het landschap tussen
absurditeit en moderne zingeving, magie en ontgoocheling.
Ze trad op bij het Feminist Art Festival, Woorden Worden
Zinnen, het Wintertuinfestival en Perdu's Dichtersmarathon.
Haar werk verscheen op Samplekanon, Hard//hoofd en De
Optimist en i.s.m. deBuren maakte ze de *Litteraire Tarotlijn*.
Ze is lid van kunstcollectief ROEM in Leiden. ¶

Babeth Fonchie

Houten voetblok
en 6 losse boeien
* omstreeks
1600 - 1800

het vormingsproces van een korst

het metaal is koel maar niet zo koud
als de mensen die je aan je vel
meenamen. nerven in het hout zijn
de inkepingen in jou. ergens tussen
zeereis, uitgesteld worden op wagens
en geluidstrillingen van zweepslagen,
is de opperhuid haar taak verloren.
het gaat overwegend snel hoe
vaker je de wond opentrekt
hoe meer het lichaam
vergeet zich te beschermen, er zit
vlees aan het bot bang is het bot.

je verwordt tot aders op knappen,
razernij die niet kan ontsnappen, spieren
stuiptrekkend, dat is
het bijeffect van een dag beulen.
gebochelde rug hitte in de vlek
die litteken wordt - bij deze generatie
blijft het niet, pigment migrerend
de diepere huidlaag penetrerend
en weer een dag die overloopt
in de tint van vuil onder je nagels
in striemen en afdrukken, roest
is niet voor niets rood en bruin.
dit gereedschap is gemaakt
om de mens
uit het lijf te wringen.

BABETH FONCHIE [^{*1993}] is dichtster, kunstenaar
en meester in de rechten. Zoektochten en de rauwe versie
van het leven zijn centrale thema's in haar werk. Sinds na-
jaar 2019 is ze huisdichtster van online feministisch magazine
LilithMag. Ze werd geselecteerd voor Vers van het Mes en
het Slow Writing Lab. Haar gedichten verschenen onder
meer op Hard//hoofd, in *De Groene Amsterdammer*, *ELLE*,
Kluger Hans en de bundel *Zwemlessen voor later* (Vrijdag). ¶

Bart Decroos

Dirk Valkenburg,
*Gezicht op molen
en kookhuis op een
plantage te Suriname*
* 1708

De idylle

Aan de toeschouwer die zoekt naar menselijke figuren, naar de mannen en vrouwen die deze scène moeten hebben bewoond, heb ik weinig te bieden. Niet dat het mijn eigen keuze was, maar veel meer dan enkele schimmen kan ik niet tonen, verscholen tussen de watermolen, het kookhuis en een van de verder gelegen hutten, tegen de achtergrond van het Surinaamse landschap. Waarom de schilder mijn oppervlak slechts van een verlaten decor voorzag, weet ik evenmin. Van hem herinner ik me enkel nog de zweterige handen die mijn huid omklemden, terwijl krasserige pentrekken mij opvulden met inkt.

Als de schilder zich iets dichterbij het gebouw had opgesteld, had hij in de opening van het openstaande raam misschien wel een detail kunnen tekenen. Een kapmes aan de muur, opgehangen aan twee roestige spijkers in het hout. Hij had ook de ronddraaiende, ijzeren walsen kunnen weergeven, die met krakende tandwielen, aangedreven door de springvloed van de Surinamerivier, de stengels rietsuiker uitpersten. En misschien had hij zelfs een glimp kunnen geven van de mannen, die dag in, dag uit, overdag en 's nachts, de bussels riet tussen de walsen moesten aanvoeren.

Als hij iets dichterbij had gestaan, had hij ook kunnen zien wat er precies gebeurde. Hoe het een verkeerde inschatting of onoplettendheid moest zijn geweest, veroorzaakt door vermoeidheid of uitputting,

waardoor een van de zwetende mannen zijn arm te ver uitstreekte. En hoe de walsen geen onderscheid maakten tussen een rietstengel en een mensenhand. Dan was hij getuige geweest van de logica van de molen, die de volgende in de rij geen andere keuze liet dan dat kapmes van de twee roestige spijkers te grissen en het lichaam te bevrijden van de arm die al grotendeels tussen de walsen was verdwenen.

Maar de schilder koos ervoor om afstand te houden.

En vanaf die afstand, moet het felle zonlicht hem het zicht naar binnen hebben ontnomen, waardoor hij het openstaande raam wel moest inkleuren met een dun laagje donkere inkt. En de hele gebeurtenis moet aan hem zijn voorbijgegaan, of hij zou mij niet hebben geannoteerd met een louter technisch bijschrift, een taal die hopeloos tekort schiet om het verhaal te vertellen dat mijn beeld ontbreekt.

Of misschien kwam hij pas later. Toen de watermolen was stilgelegd en de vuren in het kookhuis waren gedoofd. Misschien kwam hij pas op dat moment, toen de aanblik van de plantage voldeed aan de conventies van zijn métier. De menselijke figuren mogen me dan wel ontbreken, de vlucht van een eenzame ara die de leegte van de hemel doorkruist, toon ik wel. Achteraf, vanaf een afstand, lijkt de plantage inderdaad vredig, bijna idyllisch.

BART DECROOS [¹⁹⁸⁹] is architect en schrijver. Zijn teksten ontstaan in de spanning tussen fictieve scenario's en de gebouwde ruimte. Hij schreef mee aan het architectuurboek *Raamwerk In Practice* (2020) en is bezig aan een verhalenbundel over het gerealiseerde werk van een Nederlandse architect. Hij is onderzoeker aan de Universiteit Antwerpen en redacteur van het architectuurtijdschrift *OASE Journal for Architecture*. ¶

Betül Şefika

Gewassen (beeldgedicht)

Rijsthalm Ma Sape/ Sapali

De rijstsoort stamt af van zaden die mogelijk via een slavenschip vanuit Afrika in Suriname belandden. De halm werd in het haar gevlochten door Sapali bij haar ontsnapping van een plantage.

* 21e eeuw

BETÜL ŞEFİKA^[*1995] is beeldend kunstenaar, grafisch ontwerper en schrijver. In haar werk speelt ze regelmatig met het karakter van haar medium en zoekt ze intimiteit op met de toeschouwer via kleinschaligheid en leemtes. Ze stelde tentoon in OFGALLERY en Het Bos, nam deel aan de Verwonderkamer en haar werk verscheen in DW B en TIM magazine, waarvoor ze als huisastrologe een horoscoop schrijft en illustreert. ¶

Een zak
tas
map
kaf
of een ander

Een reservoir
voor wat niet in je palmen
past,
voor wat niet in het heden
past.

Dat wat hetgeen het bevat tot
stilstand brengt,

om te voorkomen
dat wat je toekomt
aan je voorbijgaat.

die hetgeen het bevat tot
stilstand brengt,

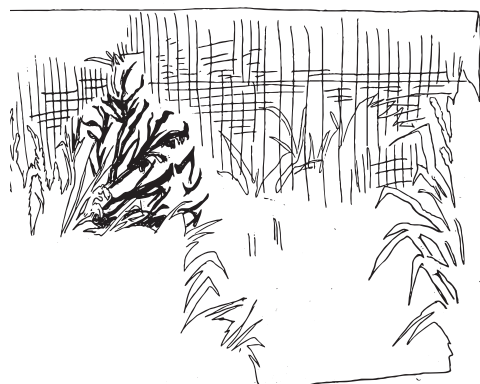
en dan zelf beweegt.
(Zaait wanneer gunstig)

((Je handen uit zou rollen))
(En dan zaait wanneer gunstig)

In tegenstelling tot wat overgekochte derdegeneratieschoolboeken beweren is het niet het idee van het wiel dat de geschiedenis deed rollen, maar

dat
van
de
drager.

Toen ik door
 slimme handen
 van mijn halmen
 werd
 getrokken
 en in de kokers
 van haar krullen
 werd gedraaid,
 was dat
 dichter op de huid
 dan bij
 andere
 dragers.

Zoals het kaf
 waarvan ik niet weet
 of ik het draag,
 of het kaf mij.

In vlechten
 werd ik verscholen
 voor dezelfde mensen
 die de beschrevenheid
 van iemand
 wel konden lezen
 toen ze zochten

naar

hun menselijkheid
 tussen haakjes hielden

w i e
 wat wist van telen,

en niet overpenden in de
 schoolboeken die nog
 steeds circuleren.

w i e
 w i e
 kende,
 om hen dan op te delen,

(Die nog altijd toedichten
 wat we niet lezen)

((In Europa werd
 Surinaamse rijst
 gepresenteerd die
 Nederlanders op
 miraculeuze wijze
 wisten te telen.))

((Bewoners van een
 koud zeeklimaat die
 uit louter lucht leken
 te kunnen wat andere
 samenlevingen in ge-
 neraties tot een cultuur
 hebben uitgebouwd.))

((Een nieuw soort graan
 uit een nieuw continent
 (Waar nooit een oceaan
 voor overgestoken had
 hoeven worden)))

Geplukte mensen
 met zaden in het haar

komen aan land

wringen alle knowhow
 uit hun lokken

hechten zich
 aan een nieuwe bodem

vlechten zich tot volk.

*Je hoeft niet veel te zaaien
 om een veld te krijgen,
 zegt een kleindochter.*

Toen verhalen niet geschreven mochten worden,
werden ze opgevangen door tongen.

Gezaaid wanneer gunstig.

Er is maar weinig van me nodig.

Op jou geprojecteerde blindheid maakt je nog niet leeg.

Waar mensen aan gebonden zijn en waar ze zich aan binden, blijkt iets anders.

Er is maar weinig van me nodig.

Chris Lomans

↗ Kapmessen
Bestemd voor suikerrietplantages maar gezonken tijdens transport.
* omstreeks 1800 - 1850

In de maag van de wereld

We waren ooit erts. We hadden alles kunnen worden. Maar we zijn niet alles geworden.

We begonnen hoopvol aan onze reis. We glommen. Het maakte niet uit welk licht op ons scheen. We waren bedoeld. Ons werd een toekomst geschetst waarin we nodig waren, waarin we ingezet zouden worden op een schaal die nog nooit eerder vertoond was. Het verraste ons hoe vervangbaar we uiteindelijk bleken.

We worden omhuld door kilometers dik water. Het gewicht van dat water drukt op ons. Al jarenlang. We kunnen niet bewegen. Raak ons aan en je bloedt, maar niemand die ons aan kan raken. Daar zorgt de zee wel voor.

We hebben nooit kunnen doen waarvoor we gemaakt zijn. We hebben nooit door de vezelige stengels van het suikerriet gehakt. Wij hebben nooit door een touw gesneden dat iets vastbond wat los moest. Wij hebben nooit zacht, geroosterd vlees van een kippenbot geschraapt. We hebben gelegen. We zakten weg in het zand en werden vergeten.

We hebben de tijd gehad om na te denken. Waarvoor we gemaakt zijn? Wij zijn gemaakt door witte handen om gebruikt te worden door zwarte handen, om hoe dan ook winstgevend te zijn voor witte handen. Ons eigenlijke doel was per octrooi vastgelegd. En dat was niet het snijden. Wij waren winstinstrumenten. Al toen de smid ons in deze vorm hamerde,

zaten we gevangen in dit systeem. In deze efficiënte machine die alles wat het tegenkomt in zichzelf opneemt en omzet in winst. Ergens zijn we blij met de schipbreuk. Een storm die onze koers doorbrak. Niet dat het iets oploste. We waren amper gezonken of een volgende lading messen werd verscheept en in zwarte handen gedrukt, waar ze stekende blaren creëerden, winst maakten.

We hebben de tijd gehad om na te denken. Wij zijn schipbreukelingen. Wij zijn onze eigen dwangbuis. We willen ons verzetten. De kracht zit in onze lijven maar we kunnen niet bewegen. In ons voltrekt zich een implosie waarin iets in zichzelf terugstort. Wij zijn verspilde potentie. Wij zijn geperverteerde kracht. We zijn misselijk geworden van onze perfecte scherpte. Dus we zingen. We zingen een lied waar je je aan kunt snijden. Een lied dat niemand aan wil raken. Een scherptelied.

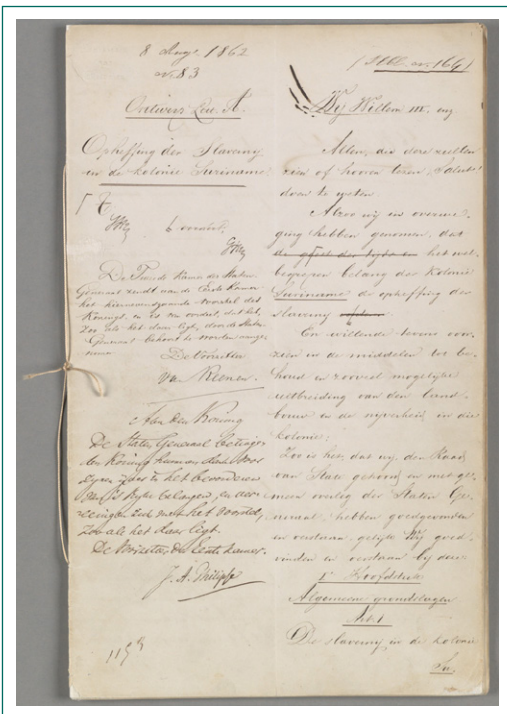
Hoe langer we hier liggen, hoe meer we beseffen dat we worden verteerd. Dat dat ons doel is geworden. Om uit elkaar te vallen en tot iets nieuws te worden opgebouwd. We zouden willen dat dit gemakkelijk zou zijn, maar dat is het niet. Het is een gevecht. Roest neemt ons lichaam over. Onze scherpte verdwijnt. We weten hoe ongelofelijk lang dit zal duren. Molecuul voor molecuul moeten we worden afgebroken. Het zoute water trekt in onze poriën, gaat een verbinding aan met onze huid, trekt ons uit elkaar.

We waren ooit erts. We hadden alles kunnen worden. We liggen in de maag van de wereld en worden onschadelijk gemaakt. Op onze huid vindt een oorlog plaats.

CHRIS LOMANS ^[*1994] is schrijver en literair programmamaker. Hen studeerde Creative Writing aan ArtEZ, nam deel aan het Slow Writing Lab en volgt een talentontwikkeltraject van De Nieuwe Oost | Wintertuin. In 2020 publiceerde hen het chapbook *Blijf de kou wegstrijken*. Chris houdt van teksten die zich niet laten vangen in een genre. Binnen hun werk zoekt hen naar vloeibaarheid binnen het lichamelijke en het spirituele. ¶

Ellis Meeusen

Wet van 1863 (1862) uit het Kabinet des Konings, geschreven door koning Willem III, waarmee Nederland de slavernij in Suriname officieel afgeschafte.
* 1863 (1862)

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut ?

Hier had iets over de liefde kunnen staan. Op dit papier, met deze inkt, in een ander handschrift, zomaar iets over de liefde. Een inderhaast neergepene liefdesverklaring bijvoorbeeld. Onopvallend doorgegeven, van gesloten hand naar gesloten hand. Opengeplooid en gelezen bij kaarslicht. Bijvoorbeeld. En misschien beantwoord. Op ander papier, met andere inkt, in een ander handschrift.

Of hier had de handtekening van James L. Plimpton kunnen staan. Die op 4 januari 1863 een patent neemt op de vierwielige rolschaats. Of die van Alanson Crane. Die op 10 februari 1863 een patent neemt op de brandblusser.

Of de handtekeningen van zestien vertegenwoordigers van evenveel staten, die op 17 februari 1863 net hebben ingestemd met de oprichting van het Rode Kruis.

Of de handtekening van Gerard Adriaan Heineken onder een overeenkomst waarmee hij op 15 december 1863 brouwerij 'De Hooiberg' koopt in Amsterdam. Opgemaakt in twee exemplaren, waarvan het zijne al snel door per ongeluk omgestoten bier plakkerig en onleesbaar zal worden. En hoe dat niet erg zal zijn, omdat het alleen de officiële bevestiging is, van wat iedereen ondertussen weet.

Of dit had de geboorteakte kunnen zijn van Louis Couperus op 10 juni 1863.

Of een pagina van het originele manuscript van *Cinq semaines en ballon* van Jules Verne.

Of een eerste schets voor *Le déjeuner sur l'herbe* van Edouard Manet, in potlood dan, heel voorzichtig.

Of de overlijdensakte van Jane Pierce op 2 december 1863, de 14e First Lady van de Verenigde Staten van Amerika, die na haar dood naast haar drie jonggestorven zoontjes zal worden begraven. En op dit punt zou u zich kunnen afvragen waarom Jane Pierce de enige vrouw is in deze lijst, naast alleen maar mannen. Naast alleen maar witte mannen. En dan zou u kunnen bedenken dat dat niet aan vrouwen ligt, of aan mensen van kleur, maar aan wat via de neergeschreven geschiedenis wordt onthouden.

En misschien zou u zich afvragen wie die geschiedenis neerschrijft. En of die wel klopt. En wie de waarde ervan bepaalt. En wat in die geschiedenis het belang is van een neergeschreven wet die vrijheid toezegt, als dat nog minstens tien jaar lang niet de waarheid blijkt. Die vrijheid toezegt en tegelijk bepaalt welke liederen niet te zingen. Aan wie dank te betuigen. Die niet geschreven is door diegenen over wie hij gaat. Die niet gelezen is door diegenen over wie hij gaat. Die deel uitmaakt van een geschiedenis die de schoolboeken niet haalt.

En misschien vraagt u zich af of hier dan niet beter aantekeningen voor een lied hadden kunnen staan. Een lied van hoop en vastberadenheid, een lied geschreven door wie het zal zingen, een lied waarin vrijheid wordt verkondigd voor vrijheid wordt verleend. Om dan ergens vergeten te worden, in een broekzak, onder een kussensloop. Want aantekeningen zijn niet nodig, als vrijheid zich al in hoofden heeft genesteld.

ELLIS MEEUSEN ^[*1993] studeerde af als actrice en schrijfster aan LUCA School Of Arts in Leuven. Ze publiceerde proza in literair tijdschrift *Das Magazin*, poëzie in de bundel *Zwemlessen voor later* (2020, Vrijdag) en haar eerste toneeltekst *Faren* werd in 2019 uitgegeven bij De Nieuwe Toneelbibliotheek. In 2021 ontving ze een schrijfinjectie van Monty Kultuurfactorij en De Nwe Tijd voor het schrijven van een nieuwe theatertekst. Wat ze schrijft, houdt vaak het midden tussen poëzie, proza en theater en vertrekt niet zelden vanuit een fascinatie voor het niet-geleefde leven. ¶

Elsbet De Pauw

Jacob Appel (I), *Het poppenhuis van Petronella Oortman*
* ca. 1710

een lijn, een huis, een huid

tel de gezichten, zoek naar de trots
want dit is een doek, een ruw vlak, een beeld zonder dimensie
een onvoelbaar zicht

hier vormen muren een landschap
een fantoomruimte die de regen weerhoudt
de zon van de huid
weerhoudt

koud heeft hij het niet
het landschap is solide, het briesje vals
tussen zijn handen ontbreekt het object, ontbreekt het dienblad,
de rinkelende glazen

erg alleen in de hoek is hij dienstbaar,
is het object
draagt hij de lucht, draagt hij de ruimte

in de middelste kamer staat een meisje, een zachtroze meisje
houd haar aan een draadje
houd haar op het rechte pad
laat haar niet buiten de lijnen
maak de kromming volmaakt

*wie heeft de zon uitgesmeerd? de bomen in beweging gebracht?
wie bepaalt de aan te nemen vorm?*

ieder kind het leerproces van netheid, het goede
balanceren van edele borden
het snepen van een zilveren mes tegen duur porselein
het knarsen van de essenhouten vloer

tussen de smaragdgroene wanden galmt behoorlijkheid, een meisjeskoor
steeds schriller klinkt een meisjeskoor
de adoratie van een middelpunt, een babytelg

wie is de belofte? wie ontstijgt de vlakke lijn niet?

alles hier is vooraf vastgelegd:
de gemeten afstand tussen stoel en tafel
de gemeten afstand tussen mens en huid
het achterlaten
van lege zitplekken

en tijd kostte het en maatwerk
maar deze ruimte echoot
in hollandse steden,
in het wellevend korps

want alles lijkt op iets anders
alles bestaat uit drie lagen: een lijn, een huis, een mens
een datum, een jaartal, een tijdperk

erg alleen in de hoek is hij het zwijgen, de dienstbaarheid
dat wat in het behang kruipt, het toebehoren
aan de ruimte, het onmisbare

hij is drie lagen
en een ervan het meest:
een lijn, een huis, een huid
de dikte van de verf

het uitsmeren
het opdrogen

een vals briesje
strijkt de lucht glad, maakt het smetteloos

ELSBET DE PAUW ^[*1998] schrijft poëzie en proza en volgt de masteropleiding Vergelijkende Moderne Letterkunde aan de UGent. Ze schrijft over lichamen en onbehagen, de fluiditeit tussen meisje en vrouw en over Belgische dorpjes. Ze brengt haar gedichten op podia, stond in de finale van WriteNow! 2019 en is te vinden in de digitale dichtbundel van Dichters in de Prinsentuin 2020. Voor het project Bismette Stad van deBuren maakte ze met Max Urai een videogedicht geïnspireerd door Paul van Ostaijen. ¶

Esha Guy Hadjadj

Cornelis Troost, *Inspectie van een regiment cavalerie, wellicht door Willem van Hessen-Homburg*
* 1742

De onbekende paukenist

Wiens idee was het om een muzikale oefening vast te leggen met een penseel? De moeilijkheid van deze exercitie ligt voor mij juist in de ritmes en de gestroomlijnde bewegingen. Als ik niet strak op de pauk sla, is er geen orde in het regiment. Ik breng eenheid aan, maak van tientallen paarden en soldaten een lichaam. Tegelijkertijd moet ik met mijn benen mijn paard in de pas zien te houden. Niemand hier die me dat nadoet. En toch hebben die haantjes in hun koets ervoor gekozen om een schilder in te huren. Niet eens een schrijver! Omdat ze zo nodig moesten pronken met hun militaire pracht, omdat ze slechts oog hebben voor hoe de rest naar *hen* kijkt.

Hadden ze me maar een schrijver gegeven. Dan had de paukenslag nog weerklank kunnen vinden in het woord. De schrijver had kunnen vertellen over de schelle trompetten, de getuile lippen die met hun gesputter in mijn oor staan te tetteren. Na jaren vlak voor die trotse toeters in looppas te pauken hoor ik ze zelfs weerkaatsen in de stilte van mijn diepste slaap, een helse piepende toon die mij nooit met rust laat.

Ik hou mijn rug recht, want alleen dat kan de schilder vastleggen. Achter mij steigert een paard, de hemel voor mij verraadt een aanstaande onweersbui.

Hoe lang loop ik al voorop in deze stoet, terwijl ik iedere pauze alleen moet doorbrengen? Ze dossen me uit in vreemde kleren, vervoeren me naar vreemde landen en hijsen me op vreemde paarden. Ze maken mij het leidende principe van hun regiment, terwijl ik spelende machteloos ben. Enkel omdat ik volgens hen een innerlijk ritmegevoel zou bezitten.

Wie hou ik eigenlijk voor de gek? Wat zou een schrijver voor mij hebben betekend? Hij zou niet eens mijn stem kunnen horen; hij zou de boel volledig bij elkaar fantaseren. Hij zou me misschien trots maken, en weemoedig. Maar het karakter dat hij mij zou geven zou ik niet herkend hebben. De geschiedenis die hij mij toeschrijft evenmin. De meest oprechte poging om mij te vertolken zou me het effectiefst monddood maken. Voor hem en de lezer zou ik niets meer zijn dan een curiosum – tragisch misschien – die voorgaat in een stoet waarin hij in wezen achteraan loopt.

Dan sla ik liever nog harder op de pauken en concentreer ik me eerder op de knoop in m'n maag of het gewicht van de halsband om mijn nek. Een schilder is eigenlijk zo slecht nog niet. Hij legt me weliswaar vast, maar pretendeert me tenminste niet te begrijpen. Mijn gezicht bewaakt een binnenkant, sluit me af voor de verhalen die een schrijver erin leest. Hopelijk zal de toeschouwer die mij later in rust en rijkdom bekijkt, niet denken dat ze door dit doek dichterbij me komt te staan. Met een beetje geluk zal ze beseffen hoe dun doeken of teksten uiteindelijk blijven. Hoeveel perspectieven ze ook oproepen, de diepte blijft aan het oppervlak, de afstand onoverbrugbaar.

ESHYA GUY HADJADJ [¹⁹⁹⁴] is freelance-journalist en schrijft verhalen. Zijn werk verscheen onder andere in de Nederlandse Boekengids, literair tijdschrift *ZINK* en op *Oneworld.nl*. Met Pelumi Adejumo vertaalde hij poëzie voor tijdschrift *Terras*. Daarnaast is hij chef actualiteit bij *Hard//hoofd* en schrijft hij zijn masterscriptie over de politiek van vertaling in een postkoloniale wereld. ¶

Emma Wiersma

↙
Paul
Hermann,
Hermann
Herbarium
* ca. 1687

OKRO/ *azijnmoeder*

fol. 17 Aribanari | De bloem van deze boom imiteert de geur van een roos, de vruchten lijken op mispels.

fol. 7 Moraria | De plant heeft uitlopers, kamille-achtige vruchten, ze lijken op aardbeien, smaken zoet en niet onaangenaam.

fol. 21 Swampu Pakuli | Het hout van deze boom is rood, hard en zwaar. De gumachtige vruchten lijken op pruimen, ze zijn eetbaar en hebben kroontjes van gele was. Uit de bast vloeit een plakkerige, zoetige vloeistof.

Uit folio één nam ik een zaadje. Ik stopte het in de aarde en 60 dagen later staken er groen gegroefde vingers uit.

De vingers groeiden uit tot handen en ik zag hoe zij de zaden met zorg in water weekte, ze bedekte met aarde, ongeduldig wachtte, toezong maar stil.

fol. 11 Marmadas | De boom heeft geen enkele bloem, maar vruchten die lijken op harige noten, waarin zacht, zoet marmelade-achtig pulp zit.

In haar gevangenschap zag ze mangroven, het zout tussen hun wortels, hun trotse weerspiegeling kleurde het water en ze groeiden hoe ze wilden groeien.

fol. 37 Snekiwiwiri | Heeft zoet sap met een zware geur. Wordt gebruikt bij hysterische aanvallen.

Ze had geschreeuwd, ze had genoeg, ze was ter aarde gestort en besloot: ze zal de slagen ontwijken.

fol. 14 Sibi Wiri | Wordt gebruikt voor het oplossen van verstopping.

Ze had de zaden gepakt (eirond en ruikend naar muskus), verstopt tussen haren, was naar buiten geslopen en weggerend.

fol. 4 Barklak | De vruchten doen denken aan kruikjes met deksel. De bast van deze boom wordt gezocht voor touw, maar het hout wordt gezocht om gebouwen te bouwen, want het heeft een ijzeren hardheid en laat nauwelijks spijkers toe.

Van volwassen planten had ze touwen geknoopt, ze had stenen verplaatst, bouwde een dorp. Ze ving haar ontsnapte dochters op en sufte hun wonden zo goed als ze kon.

fol. 26 Abongra | Draagt witte bloemen. De zaden geven nadat ze geperst zijn een zoete, pijnstillende olie.

Ze plukte de jonge vruchten, hun dwarsdoorsneden toonden sterren, ze sneed en voegde olie toe en azijn.

'Wij zijn geen curiosa' fluisterden haar vingers.

'Ik imiteer geen rozen, ik help de zieken, ik houd het zand samen als je rent.'

'En ja wij worden hout en touw, maar wij stillen pijn en wij zijn groot en wij zullen helpen en kauw op ons en kauw op ons.'

Oermoeder roert door de pan
En zij besluit welke kant ze op roert
Op welk moment ze zich strekt tegen kramp
Hoe ze zingt, wie ze voedt
Zij besluit hoeveel bordjes ze eet.

fol. 32 (-) | Deze plant kent geen naam en uit de beschadigde takken en stam stroomt een bijtende vloeistof, die voor gezicht en ogen zeer schadelijk is.

Vanuit folio vier zwijgt de Barklak, kijkt schaamtevol toe. Zijn bast werd touw, het touw hees masten, hij bond haar handen, heeft niets gezegd, keek toe hoe zij geslagen werd.

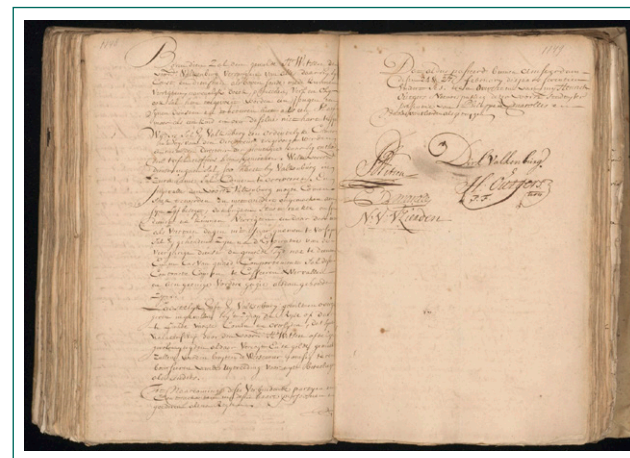
En stuk voor stuk, elk folio, houdt de planten beschermd,
stelt hen veilig tentoon,
weg van hun lange wortels, ver overzee.

Zie ook: moeder natuur

EMMA WIERSMA [¹⁹⁹⁸] studeert Beeld & Taal / Image & Language aan de Gerrit Rietveldacademie in Amsterdam. Ze schrijft psychologisch surrealistische proza en gedichten, publiceerde in *De Revisor*, onderzoekt hoe ze een berg kan verplaatsen en werkt aan een performance over herinneringen buiten het brein. Daarnaast is ze bezig met audio en microscopische sculpturen van aardkrumels, teennagels en de vorm van water. ¶

Jens Meijen

Contract tussen
plantage-eigenaar
Jonas Witsen en
schilder Dirk Valkenburg,
opgesteld door
notaris H. Outgers
* 24/27 februari 1706

Ondergetekende verklaart te zijn ingelicht over de aard en methode van de geschiedschrijving

Ondergetekende verbindt zich
aan de parken en gebouwen in helwit marmer
aan de tramlijnen, de dierentuinen
aan het bloederig paleis onder de voeten
aan de as die uit de opgeblonken tegels stuift

Ondergetekende verklaart kennis te nemen

van deze verstrengeling:
met noppen en een navelstreng aan een moederkoek hangen

is geen keuze / staat niet in de sterren geschreven /
geen deel van een groter plan / geen pad naar nabestaan /
geen lot / hoogstens toeval / een astronomische vergissing /
een litteken als sterrenbeeld /

Ondergetekende verklaart kennis genomen te hebben

van roofofbouw, aasgierkapitaal
kennis ook van de inbedding van opulente scharlaken wijnfeesten
een overaanbod aan woorden in het vocabularium
kennis ook van de tropische planten, dieren
van de hoeken waarin een lichaam zich kan plooiën
kennis ook van de plantage die onlosmakelijk
groeit langs duistere poelen:
stagnatie van water in de navel
kennis ook van hoe dit blad papier al jaren woekert
ritselt langs de schedelwanden

Ondergetekende rekent deze tijdsperiode tot

de schemering en dan / de nacht en dan /
het gelijktijdig verstryken van meerdere uren en dan / de ochtend /

Ondergetekende verbindt zich ertoe de zon te zien in alle werelddelen
te zeilen tot het einde van de eigen zonden
de coördinaten te proeven als druiven:
hier staat u, Ondergetekende, in tijd en ruimte

Ondergetekende verklaart schuldig te zijn
aan een aberratie in de geschiedenis

te weten een herschrijving van de waarheid:
het schilderen van een mens alsof hij een oerwoud was
te weten het vervormen van de waarheid:
een zelfportret met de gloed van een aureool

te weten een leugen:

een geschiedenis uitgehouwen
in massief marmer

Ondergetekende verklaart kennis genomen te hebben
van het classificatiesysteem

waaraan Ondergetekende gebonden is deel te nemen
en zorg te dragen
als ware het een kind

Ondergetekende verklaart gelezen te hebben

- Parlando is het vonnis aangekondigd
- Collage is het bewijs gepresenteerd
- Cadavre exquis zijn de slachtoffers voorgeleid
- Canon zijn de getuigen gehoord
- Autofictioneel is de geschiedenis geschreven zijn de notulen genomen

Ondergetekende verklaart te zijn twee ademloze longen,
lege roze zakjes die

uitlekken in het gras, net
sieraden op een oever
verklaart bovendien een gezicht te zien
aan de horizon
de tanden gewrikt uit gommig gebit
de ogen gespoeld met grondwater
het grondwater dat nooit eigendom was
nooit eigendom zal zijn

Ondergetekende verbindt zich ertoe
de gedane zaken keer te laten nemen

en te erkennen dat dit onmogelijk is
als golven die in water zinken

Uw naam

Uw handtekening

U

Opgemaakt invoud te op

JENS MEIJEN [^{*1996}] is afgestudeerd als letter-
kundige en werkt als doctoraatsonderzoeker in de poli-
tieke wetenschappen aan de KU Leuven. Daarnaast is hij
journalist en recensent bij *HUMO* en *De Morgen*, redacteur
bij Greenpeace Belgium en lid van de kernredactie van
literair tijdschrift *DW 'B*. In 2016 werd hij de eerste Jonge
Dichter des Vaderlands van België. Zijn eerste dichtbun-
del, *Xenomorf* (2019, De Bezige Bij) werd bekroond met de
C. Buddingh'-prijs in 2020. In 2021 verschijnt zijn debuut-
roman *De Lichtjaren*. ¶

Johannes Decat

➤ D. Garnier, Kasboek van de plantage Novo Sion in Brazilië (*Balance-sheets and monthly statements concerning the plantation 'novo Sion' (Brazil), ...*) * 7 november 1822

Wat strepen niet vertellen

Wij noteren,
Een julidag in het jaar 1822, Brazilië
Wij rapporteren
Palmhart, suikerriet en bakbanaan
Wij zijn
pennenstreken,
gerechte ruggen aan de horizon,
trillingen in hete lucht
Wij zijn inkthalen
Gebrand pigment
Wij zijn het metrum, wij
slaan de maat

Dit kasboek moet niet rijmen,
het moet enkel kloppen

Wij zijn slechts schaduwen
opgemeten, beslagen, geturfd, ooit
ploegden wij het veld, wij
trokken voren in kleigrond, plukten vreemde vruchten,
maar werden daar niet rijker van, wij
zijn strepen,
amper ruggengraat

Onze beulen kregen lemma's.
Van hen is te achterhalen wie ze waren. Wat ze deden. Wat ze schreven.
Van hen weet je hoe ze stierven
aan syfilis, longontsteking, alcohol en/of eenzaamheid.

Van ons resten enkel strepen

Wij zijn
bezwingen. Korsetten in cadans.
Wij stopten nooit.
Wij begonnen veel te lang geleden en lopen nog altijd door.
Samen vormen wij een langgerekte slenk

Wij kregen nieuwe dwangbuizen aangemeten.
We werden bits en bytes, in binaire stelsels vervat.
Excelbestanden.
Wij zijn de harde cijfers die niemand horen wil, wij zijn
de zoektocht naar werk, een woonst, wij zijn
getraliede tragiek
Amechtig snakken wij naar adem en
bij protest wijzen de camera's niet naar de woorden op onze borden, maar
naar een handvol stenen en gebroken winkelruiten en
onze stemmen zijn gesmoorde echo's en

jullie beelden verbeelden ons niet, wij
zijn strepen
wij noteren, rapporteren
de eenentwintigste eeuw
wij zijn
pennenstreken,
gerechte ruggen aan de horizon
trillingen in hete lucht

JOHANNES DECAT [¹⁹⁹³] is schrijver en journalist en is daarnaast werkzaam als jeugdwerker. Met zijn teksten schept hij graag een wereld waarin net iets meer kan dan in de realiteit, zonder daarbij in te boeten aan maatschappijkritiek. Hij publiceerde in *MO** en *Apache*, draaide samen met een vriend een documentaire voor de VRT en volgde de SchrijversAcademie. Hij schrijft aan zijn debuutroman, die zal uitkomen bij Prometheus. ¶

Jordi Lammers

Snaar van een
muziekboog
(Benta)
* voor 1958

Brief aan de geesten

Beste geesten,

Jullie zullen het misschien nooit geloven, maar ik schrijf jullie deze brief vanuit een museum. Een museum! Wie had dat verwacht.

Ik ben benieuwd hoe het met jullie verlopen is, waar jullie zijn en hoe het gaat. Soms als iedereen weg is, fluister ik jullie namen in het donker: tambu grandi, triangel, wiri. Even voelt het dan weer alsof we samen zijn.

Missen jullie Curaçao ook zo erg? Ik mis de buitenlucht, het geluid van het bos en het gezang van de mensen. Ik weet nog goed hoe ik vroeger altijd een tijdje bij moest komen nadat we samen muziek hadden gemaakt. Pas als de mensen weg waren en we in stilte waren opgeborgen, dacht ik na over de verhalen die ze verteld hadden. Nog warm van hun handen probeerde ik dan in slaap te vallen, maar het lukte niet. Ik bleef maar nadenken over wat er met de muzikanten gebeurde als we niet in de buurt waren.

Eerlijk is eerlijk: ik had me de toekomst anders voorgesteld. Mooier denk ik, of in ieder geval actiever. Nu lig ik de hele dag in een glazen kast niets te doen. Het is hier koud, stil, saai. De bezoekers van het museum zeggen weinig tegen elkaar en lopen met hun handen op hun ruggen door de gangen.

Soms zien ze me niet eens. Blijkbaar is dat het lot van ouder worden. Eerst ben je een vergeten instrument en daarna een gevonden voorwerp.

Ach, hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik ons samenspel mis. Onze klanken pasten allemaal net niet bij elkaar – en daarom klopte het. Weet je nog hoe de mensen het noemden? Muzik di zumbi, geestenmuziek. Eerst vond ik dat een belediging voor ons harde werk, maar nu ik hier lig, besef ik dat het een groot compliment is. Geesten verdwijnen namelijk niet: ze blijven ronddwalen om uiteindelijk weer ergens tevoorschijn te komen. Dat zie ik de liedjes die uit de mobieltjes van de bezoekers komen niet doen.

Laatst zakte een bezoeker door zijn knieën om me iets beter te bekijken. Ik zag mezelf weerspiegeld in zijn brilglazen en schrok me een ongeluk. Wat zag ik er uit! Toch merkte ik ook iets anders op, iets dat me hoop gaf. Ondanks mijn vermoeide uitstraling voel ik nog steeds het verlangen om uit de glazen kast te breken en gehoord te worden. Blijkbaar verdwijnt dat niet. Wat dat betreft zijn mensen en muziekbogen hetzelfde: we zullen ons nooit bij de stilte neerleggen.

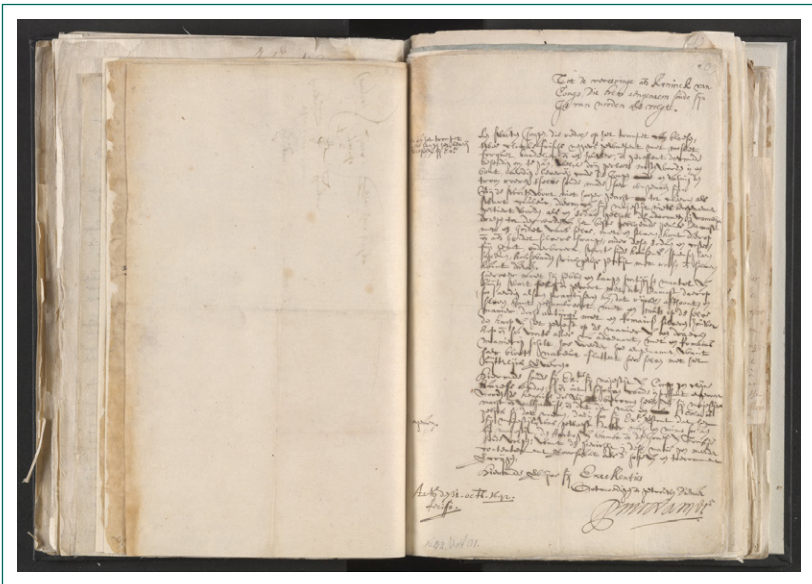
Liefs,

Benta

JORDI LAMMERS ^[*1996] is als maker verbonden aan De Nieuwe Oost/Wintertuin. Hij publiceerde verhalen en gedichten in *De Revisor*, *Op Ruwe Planken* en op *De Optimist* en schrijft essays voor *rekto:verso*. Je kon hem horen voordragen op de Kunstnacht, het Boekenfeest en het International Literature Festival. In 2020 won hij *Write Now!*. Samen met zijn broer Rindert vormt hij de tweekoppige band *Benji* – een samensmelting van muziek en poëzie. ¶

Marie Borremans

↗ Brief van Pieter Mortamer, directeur te Luanda, aan Johan Maurits, met advies over onderhandelingen op het hoogste diplomatieke niveau met de Congolese koning. Onderdeel van Convoluut van stukken betreffende het gouvernement van Johan Maurits te Brazilië.
* 31 oktober 1642

wat onze grootouders zeiden
en wij wel/niet zullen zeggen
tegen onze kleinkinderen

*als we niet meer weten wat wij zijn is
vouw een vliegtuig en mik het de wildernis in
pak koffers met chocolaatjes en kopermuntjes
googel what gifts to bring on my safari
lees een brief uit de gouden nee zeventiende eeuw*

ga

het vliegtuig is een frigobox en buiten wacht het ongemak
iemand heeft een pleister van de jungle afgerukt
een strook gewonde huid ligt bloot
wij hangen een glimlach met elastiekjes achter onze oren
en lopen over de huid op hen af
elegant als pitbulls
kijk naar ons kijk ons lachen kijk naar onze handen
niets in de zakken niets in de mouwen
glimmend van de zonnemelk zo wit wit wit

naast ons twee opgeblonken zwarte jongens met geladen geweren
natuurlijk valt hier niemand te vertrouwen
onze vingers kleverig van de stroopwafels en leugens
de buik van het vliegtuig is volgestouwd met harde cash

wij met zweterige handjes
we weten dat wat komt belangrijk is
zoeken naar de juiste toon

hum-hum wij hebben voor u mee: lakens van damast
dat is een glanzende stof van wit weefsel op wit weefsel werkelijk bijzonder
als u goed kijkt ziet u een motief dat is niet ons motief
wij zijn hier vooral in uw belang

en als het moet hebben we geweren ook ja
iemand weet nog hoe je dorpen doet verdwijnen
maar dat willen we toch niet?

nee wij tonen zilveren zwaarden met drakenkoppen
praten over wereldvrede
daar staan we met onze open lege handen
we lachen als schapen fijn culturele uitwisseling
mogen we foto's nemen trouwens mooi dit komt op Instagram

Pelumi Adejumo

Halsband met het wapen van Willem III, prins van Oranje-Nassau, koning van Engeland * 1689

Als andermans geluk ons pijn doet

Lang geloofde ik dat het iets vorstelijks had, nooit de grond raken. Wanneer er visite was, zoals die keer met de Engelsman, werd de schoothond van Vrou van der Leck gekleed in bont en mocht hij mee aan tafel en uit haar kristallen kelk drinken. Aan tafel ook present: eendenborst, een kwispe-door, de zusters Kwik, Kwek en Kwak – dochters van de graaf aan de andere kant van de gracht. Ikzelf met mijn jongen, ook aan tafel gebracht. Hij moest met de borst naar voren en schouders laag en hoofd met de kruin omhoog, om de eettafel lopen. Ook zijn nek moest hij goed strekken, zodat ik glansrijk bekeken kon worden. Een heuse parade vormden we!

De ruimte waar ik hem niet raakte, was kleiner dan de afstand tussen Kweks borst en korset. Vroeger, toen er meer ruimte was, speelden we spelletjes. Hij liet mij zakken tot aan zijn sleutelbeen en maakte met zijn hoofd cirkels in de lucht. Hij bewoog mij als een hoepel om zich heen. Steeds vaker begon hij op mij te reageren zoals op de vloer in de winter, wanneer hij blootsvoets op de tegels stapte en van kou een dienblad liet vallen. En in de zomers gloeide ik als een steenkolen krans tegen zijn hals.

De vingers van de Engelsman roken naar tabak. Mijn jongen probeerde zijn hoofd af te wenden toen de man mijn ornamenten bevoelde. De inscripties, het familiewapen, de lijnen van een acanthusblad. Mijn jongen,

als om iets te zeggen, positioneerde zijn hoofd steeds zo dat het zonlicht, binnenvallend door de ramen, via mij in het oog van de Engelsman reflecteerde. Maar de man tastte met één oog door. Zijn vingers waren lamskoteletjes. Op zijn duim zat een wrat, die hij openhaalde aan een van mijn scherpere randen. Heer van der Leck en de Engelsman bulderden, het geluid klonk als de eerste noten van een koe en Kwak kwaakte mee. Kwik, Kwek en Vrou van der Leck hielden hun hand voor de mond. De Engelsman likte zijn wond schoon, werd de hond en de kelk, en wreef speeksel af aan het gebroken witte tafelkleed. Mijn jongen en ik werden in een hoek gedreven.

Die nacht deed hij geen oog dicht. Onder mij, in hem, vormde zich een revolte. Met een tak krabde hij zijn huid open. Ik zong voor hem, verhoopt, een lied over een berkentak, dat ik kende van toen ik een andere vorm had. In een ander land, langer geleden dan de plek waar hij vandaan kwam. Elke nacht huilden de berken omdat de kinderen hen openmaakten en alle sap uit hen namen, en de vluchtende tovermeisjes maakten van hun takken bezems en de vaders maakten korven van hun witte gordel. Het was niet zomaar een liedje, het was een lied met een moraal! Over de waarde van andermans leed! Maar hij gaf geen gehoor. Ook niet toen ik hem probeerde te vertellen dat hij een engel was, met een gouden ring, dat de dingen hier op aarde waren omgedraaid. Hij gaf geen gehoor.

PELUMI ADEJUMO [¹⁹⁹⁸] is schrijver en zingt. Ze liep stage als dramaturg bij Het Nationale Theater, studeert Creative Writing aan ArteZ en werd in 2020 door NRC geselecteerd als een van de 101 veelbelovende kunstenaars in de Lage Landen. Haar werk verscheen onder meer in *De Revisor*, *De Gids*, *Mr. Motley*, *50 stories for tomorrow* (ILFU) en op Hard//hoofd. Met Esha Guy Hadjadj vertaalde ze poëzie voor tijdschrift *Terras*. Tijdens de schrijfresidentie van deBuren werkte ze aan gedichten, proza en essay maar ook aan hymnes, waarvoor ze een eigen klank- en taalpallet creëerde. ¶

Shimanto Reza

Isaac de Aracan / Pegu Graaff,
De Bocht van Bengalen, landkaart
* ca. 1695

Lijnen

Mijn liefste,

Bedankt voor je brief. Ik vraag me enkel af of je het document dat ik bij mijn vorige brief bijslot hebt gezien? Het was een kopie van mijn kaart die ze als model gaan gebruiken voor de Afrika- en Azië-atlas van Dhr. de Graaff - een sprong voorwaarts voor de compagnie (en je man stuwt mee). Zag je de fijne lettering niet? Of had je liever een walvissenfontein in de oceaan gezien, tempels op het land misschien? Je moet begrijpen dat ik me niet bezighoud met tierlantijnen. Ik ben zakenman en vaderlandsdienaar, en mijn kaarten dienen waar kaarten voor dienen. Anderen zitten hier dagenlang zelfs de onbevaarbare beekjes op te meten, alle precieze krullen, alsof het geheime wegen naar El Dorado waren. Je vindt zelfs detailtekeningen van binnenlands beesten op hun kaarten. (Zijn het wel kaarten als je de grenzen niet meer kan ontwaren? Zag je de dikke kustlijn op de mijne?) En dan hun privéschetsboekjes! Pagina na pagina die overloopt van uivormige koepels, opkrullende schoenpunten, ingeplakte lapjes stof, portretten met sprekende monden en ogen vol wimpers. Als er iets is dat tot mij spreekt hier is het niet de morsigheid aan land maar de nachtelijke oceaan - dat matzwarte deken dat als een oosters kustwoud 's werelds vergeten vruchtbaarheden lijkt te verhullen. Onder de maan word ik er haast lyrisch van, maar de ochtendzon brandt mijn woorden weg en herinnert me weer aan de dag, met zijn frontiers en verplichtingen.

'Verplichtingen' is een misleidend woord - als het erop aankomt doe ik dit alles voor jou en de kinderen, onthoud dat. Zelfs wanneer ik me 's avonds bezighoud met correspondentie en kaarten denk ik aan jóú. 'Met dat handschrift word je nooit aangenomen bij de compagnie, het is erger dan je vader met zijn boerenklauwen,' dat zei je jaren geleden tegen me. Ik kan me je stem zo helder voor de geest halen in de stilte rond mijn schrijftafel dat ik haast de gloed van onze haar op mijn wang voel.

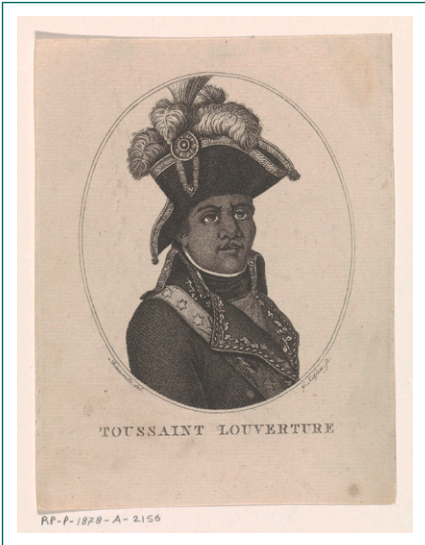
Ach, misschien heb ik inderdaad wat gezelligheid nodig op lege avonden. Vind maar eens gezelschap in deze donkerte. Een andere compagniesdienaar zit 's avonds met zijn werkers aan hun vuren. Met al hun handen samen in één grote pot zitten ze slijmerige deegballen te kneden. En ik geloof dat ik hem met hen heb horen spreken in hun talen. Hij beeldt zich in dat ze hem verborgen waarheden vertellen wanneer hij bij hun oven komt zitten, alsof ze zouden vergeten dat hij 's ochtends weer de discipline moet bewaken. Waar eindigt het als we zelfs die grenzen laten vervagen? Als ik daar te lang over nadenk val ik in het luchtledige, moet ik mezelf er weer aan herinneren waar het allemaal om draait - om jullie, ver weg thuis! Wat heerlijk om me in te beelden dat jullie samen rond mijn kaart zitten bij het haardlicht en over mijn moed spreken. Dat geeft me de kracht om morgen weer met onwrikbare rug mijn plicht te doen.

Liefdevolle groeten,
Je man

SHIMANTO REZA [¹⁹⁹³] is een Leuenaar op verplaatsing: een jaar geleden overtuigde zijn (Italiaanse, vandaar) vriendin hem om naar Rome te verhuizen. Daar werkt hij als freelance vertaler en editor, blaast deuntjes op zijn saxofoon en schrijft verhalen in het Nederlands en Engels, zijn twee moedertalen. ¶

Tessel Veneboer

Govert Kitsen, *Portret van Toussaint Louverture*
* 1776 – 1819

Een moralist en een filosoof bekijken een portret van een revolutionair

Wat een outfit, zo'n uniform. Het is bijna alsof je de kleuren kan zien.

En die veren! Het heeft een bepaalde allure, vind je niet, de gedurfdheid van zo'n outfit?

Natuurlijk durfde hij, het was een man met macht, veel macht zelfs. Hij heeft voor de eerste en enige succesvolle slavenopstand in de wereld-geschiedenis gezorgd, ongelofelijk toch. Een charismatische man, naar het schijnt. Hij was de kleinzoon van een Afrikaanse koning, werd tot slaaf gemaakt en nadat hij zichzelf wist vrij te kopen rond zijn dertigste nam hij de leiding over een koffieplantage.

Hoe bedoel je? Een plantage met slaven?

Ja, de plantage werd zijn eigendom, inclusief slaven dus.

Maar wacht even, hij zorgde toch juist voor de afschaffing?

Klopt. Maar dat kon hij natuurlijk pas doen zodra hij een beetje macht had. Als plantage-eigenaar begon hij te geloven dat hij een heel belangrijke man zou kunnen worden, dat hij zelfs een heroïsche rol zou kunnen spelen in de toekomst van Haïti. Dat is wat macht met je doet, het geeft je zelfvertrouwen, maakt je overmoedig.

Dan was hij toch gewoon fout? Hij verkreeg zijn macht op een problematische manier, dat is niet oké.

Ik zou eerder zeggen dat zijn principes flexibel waren.

Ja hallo, hoe kun je nou weer “flexibele” antislavernijprincipes hebben? Je bent anti of je bent het niet. Eigenaar zijn van slaven noem ik gewoon fout.

Ik zeg ook niet dat hij een heilige is, maar hij was wel een held. Een grote held. Dat strikte onderscheid tussen goed en slecht dat je probeert te maken bestaat niet, nu niet en toen ook niet. Wie je ook bent, wat je ook doet, macht corrumpert, dat weet iedereen.

Nou nou, jij altijd met je grote uitspraken.

Dat valt best mee. Trouwens, Louverture kreeg alleen maar macht dankzij het koloniale Frankrijk dat hem die macht toekende. Een man met absolute macht was hij dus ook weer niet. Elke vorm van macht is afhankelijk van een ander.

Ik weet het niet hoor.

Toussaint Louverture is een interessant geval. Hij werd gedomineerd en domineerde zelf. Misschien was het juist door deze dubbelzinnige ervaring dat hij zo'n grote revolutionair kon worden, hij snapte hoe macht werkt.

Zou hij zelf gekozen hebben voor zo'n imposante hoed met veren? Als affirmatie van zijn macht?

Tja, wat moeten we daarmee, de man die status krijgt door zijn hoed? Dat beeld kennen we uit de kunstgeschiedenis: de man als oppermachtige bevelhebber, een en al autoriteit. Macht uitstralen door het dragen van een hoed kunnen wij als vrouwen niet zomaar. Tegelijkertijd oefenen wij op onze beurt weer macht uit door onze blik op dit stemloze portret te werpen en zomaar conclusies te trekken.

Wie zegt dat het zijn keuze was om geportretteerd te worden met zo'n hoed?

Als je het mij vraagt, wordt het steeds ingewikkelder om te weten wie er wanneer over welke macht beschikt. Of nou ja, in ieder geval net zo ingewikkeld vandaag als in alle eeuwen hiervoor.

Inderdaad. Het is misschien moeilijk om te bepalen wie wel of geen macht heeft maar we kunnen macht in ieder geval analyseren. Met of zonder imposante hoed met veren.

TESSEL VENEBOER ^[*1994] verruilde jaren geleden Amsterdam voor Brussel om te gaan studeren. Ze schrijft graag essays en korte fictie. Ze was programmamaker bij internationaal literatuurhuis Passa Porta en is doctoraatsonderzoeker aan UGent. Ze publiceert regelmatig over literatuur en kunst, onder andere voor de Nederlandse Boekengids en tijdschrift voor hedendaagse kunst *De Witte Raaf*. ¶

Het Vlaams-Nederlands Huis deBuren bevordert de culturele en maatschappelijke samenwerking en uitwisseling tussen Vlaanderen en Nederland door te presenteren, te produceren, te inspireren en te verbinden. We zijn Vlaams-Nederlands in alles wat we doen. We streven naar inclusie, stimuleren talentontwikkeling en werken duurzaam.

Wat doet deBuren?

deBuren presenteert ... 150 publieksevenementen per jaar in heel Vlaanderen en Nederland en in haar pand in het hartje van Brussel. Taal & literatuur, politiek & samenleving, media, economie, wetenschap & geschiedenis, muziek, filosofie & religie en cultuurbeleid komen er aan bod.

deBuren produceert ... naast podcasts en de Week van het Nederlands ook diverse literaire projecten. Denk aan het actueel-artistieke project *Besmette Stad* (besmettestad.eu), het internationale residentieproject **citybooks** (citybooks.eu) en het Europese talentontwikkelingstraject CELA (cela-europe.com)

deBuren inspireert ... middels een Kennisknooppunt dat antwoorden zoekt op vragen die leven binnen de Vlaamse en Nederlandse cultuursectoren en het maatschappelijke middenveld. Van media-beleid tot goed bestuur.

deBuren verbindt ... Vlaanderen met Zeeland, Noord-Brabant en Limburg via *Grensverleggers*, een door deBuren gecureerd fonds dat – op vraag van de grensprovincies – de onderlinge culturele en artistieke samenwerking versterkt.

Ben je benieuwd naar de creaties van onze residenten en wil je weten wat deBuren nog zoal te bieden heeft? Surf naar deburen.eu/info en schrijf je in voor onze nieuwsbrief.

Wat is de Schrijfresidentie?

Sinds 2012 gaat het Vlaams-Nederlands Huis deBuren iedere zomer met een groep jonge, getalenteerde schrijvers naar Parijs om over de grenzen heen elkaars werk en ideeën te leren kennen en aan nieuw materiaal te werken. Ter plaatse maken ze intensief kennis met elkaar en met sleutelfiguren uit het literaire veld.

‘Zonder de residentie zou ik denk ik nooit een boek zijn gaan schrijven.’

PETE WU * PARIJS 2016

Voor, tijdens en na de residentie stellen de makers met een redacteur hun werk op scherp. Ze publiceren hun verhalen, gedichten, essays en journalistieke werk in kranten, tijdschriften en online magazines en brengen hun voordrachten, slam- en rapteksten op podia in heel Vlaanderen en Nederland.

‘Ik had dit niet willen missen, ik heb me heel erg hoopvol gevoeld – zowel binnen het schrijven als een soort algemeen vertrouwen in mezelf en anderen.’

IDUNA PAALMAN * PARIJS 2019

‘Het was voor mij echt de start van alles.’

HELEEN DEBEUCKELAERE * PARIJS 2016

Wie ging al eerder met deBuren naar Parijs? Onder anderen Lize Spit, Rebekka de Wit, Nina Polak, Marieke Lucas Rijneveld, Aya Sabi, Sabrine Ingabire, Mohamed Ouaamari, Amarylis De Gryse, Joost Oomen, Simone Atangana Bekono, Emma Lesuis, Younes van den Broeck, Maxime Garcia Diaz, Jelmer Mommers, Charlotte Van den Broeck en Emy Koopman.

‘Een overweldigende ervaring. Bijna twee dozijn bijzondere mensen waarvan ik iedereen op ieder moment weer tegen het lijf zou willen lopen.’

JAN POSTMA * PARIJS 2013

Ze gingen er in gesprek met gasten als Radna Fabias, Arnon Grunberg, Manon Uphoff, David Van Reybrouck, Rachida Lamrabet, Adriaan van Dis, Maxim Februari, Tom Lanoye, Annelies Verbeke en Gloria Wekker.

↘ Jonge schrijvers (18–30 jaar) kunnen zich kandidaat stellen voor de schrijfresidentie via de jaarlijkse open oproep (midden december tot midden februari). Je vindt alle info over het project op deburen.eu/schrijfresidentie.

Oude werken, jonge schrijvers. 18 literaire stemmen bij de tentoonstelling Slavernij is een publicatie van het Vlaams-Nederlands Huis deBuren en verschijnt in 2021 naar aanleiding van de tentoonstelling *Slavernij* in het Amsterdamse Rijksmuseum. Deze uitgave verschijnt in beperkte oplage, in samenwerking met de Vrienden van het Rijksmuseum.

Uitgever: Willem Bongers-Dek
Samenstelling en redactie: Aline Lapeire & Marianne Hommersom
Vormgeving: Evelien Gillis (Goldmund)
Drukwerk: Graphius
Copyright teksten: individuele auteurs
Copyright portretten en groepsfoto: Marianne Hommersom

Copyright beelden: *pp. 8, 9, 14, 16, 29, 32, 50 & 54*: Rijksmuseum, Amsterdam; *p. 12 & 44*: Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen. (Coll.nr. RV-926-1 & Coll.nr. TM-2675-1); *p. 46*: Koninklijke Verzamelingen, Den Haag; *p. 24*: Museum Kaap Skill, Texel; *pp. 10, 26, 41 & 52*: Nationaal Archief, Den Haag. Inv.nr 2.10.01 – 4349, Fol. 21. | Kabinet des Konings, Kabinet der Koningin, Inv.nr 1383B. | Inv.nr 2.21.006.49 – 31. | Verzameling Buitenlandse Kaarten, Inv.nr. VEL0257; *p. 34*: Naturalis Biodiversity Center Leiden; *p. 18*: Tinde van Andel, Naturalis Biodiversity Center, Leiden, foto: Marlies Lageweg; *p. 37*: Stadsarchief Amsterdam.

Dank aan: Fiep van Bodegom, Dean Bowen, Marleen Nagtegaal, Emelie Sannen, Max Urai, *externe juryleden selectie 2020*; Heleen Debruyne, Tom Lanoye, Manon Uphoff, Iris van Vliet en Gloria Wekker, *sprekers Parijsresidentie 2020*; Stephanie Archangel, Maria Holtrop, Lisa Lambrechts, Eveline Sint Nicolaas, Valika Smeulders (hoofd Geschiedenis), *team conservatoren van de Slavernijtentoonstelling*; Koninklijke Verzamelingen Den Haag, Museum Kaap Skill Texel, Nationaal Archief Den Haag, Naturalis Biodiversity Center Leiden, Stadsarchief Amsterdam, Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen Leiden, *bruikleengevers van de artefacten waardoor de schrijvers zich lieten inspireren; tot slot gaat onze dank uit naar een uiteenlopende groep mensen die dit project naar een hoger niveau tilden*: Mathieu Buyse, Amber van der Chijs, Tom Christiaens, Pieter Coupé, Annette Cozijn, Luc Devoldere, Claire Gastmans, Martine Gosselink, Evelyne Ledoux-Beaugrand, Frederique van Reij, Koen van Santen, Alyssa Saro, Yelena Schmitz, Willem-Sjoerd van Vliet en Joko de Wit.

De tentoonstelling *Slavernij* is mede mogelijk gemaakt door Mondriaan Fonds, Blockbusterfonds, Fonds 21, DutchCulture, Stichting Democratie en Media, Stichting Turkowfonds, Scato Gockinga Fonds / Rijksmuseum Fonds, Fonds de Zuidroute / Rijksmuseum Fonds, Zusjes Nieuwbeerta Fonds / Rijksmuseum Fonds, Fonds Dirk Jan van Orden / Rijksmuseum Fonds en Henry M. Holterman Fonds / Rijksmuseum Fonds en Boomerang Agency.

Grote dank aan: directrice Diane Miller van de Fondation Biermans-Lapôte dat jaar na jaar de schrijvers in Parijs verwelkomt en aan de Vlaamse en Nederlandse overheden die mogelijk maken dat deBuren al meer dan 15 jaar jong talent kan steunen.